

УДК 378.147:174:792.071.2.028

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА

Захаревич М.В.

*Київський національний університет театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого, вул. Ярославів Вал, 40, м. Київ, Україна;
Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка,
пл. Івана Франка, 3, м. Київ, Україна*

franko-general@ft.org.ua

У статті аналізується поняття професійної етики актора як важливої складової фахової підготовки, необхідної для успішної самореалізації творчої особистості, а також означені деякі проблеми, пов'язані з формуванням етичних норм професійної поведінки у процесі підготовки майбутнього актора. Зосереджено увагу на специфічних особливостях професійної діяльності актора, та на її засобах, формування яких є можливим лише в атмосфері доброзичливості та педагогічної уваги, коли взаємовідносини між студентами і педагогами будуються з урахуванням правил професійної етики. Особливий акцент робиться на вихованні у майбутнього актора як творчої особистості усвідомлення соціальної відповідальності, оскільки театр, відображаючи стан суспільства у всі періоди його історичного розвитку, покликаний утверджувати високі етичні і моральні закони людського співіснування, використовуючи притаманні йому можливості і методи. Наведені приклади методик формування професійної етики з педагогічної практики відомих акторів, режисерів, педагогів, психологів, чия діяльність пов'язана з професійною підготовкою майбутніх спеціалістів у галузі театру.

Ключові слова: етика, колектив, творчість, мистецтво, театр, педагог, суспільство, студент, актор, глядач, метод, система, вистава, роль, спілкування.

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО АКТЕРА

Захаревич М.В.

*Киевский национальный университет театра, кино и телевиденья
имени И. К. Карпенка-Карого, ул. Ярославов Вал, 40, г. Киев, Украина;
Национальный академический драматический театр имени Ивана Франко,
пл. Ивана Франко, 3, г. Киев, Украина*

franko-general@ft.org.ua

В статье анализируется понятие «этика актера» как важнейшей составляющей профессиональной подготовки. Обозначены некоторые проблемы, связанные с формированием этических норм в процессе подготовки будущего актера. Сосредоточено внимание на специфических особенностях профессиональной деятельности актера. Указывается на необходимости формирования технических средств для осуществления этой деятельности, что возможно лишь в атмосфере доброжелательности и педагогического внимания, когда взаимоотношения между студентами и педагогами строятся с учетом правил профессиональной этики. Особый акцент делается на воспитании в будущем актере, как творческой личности, осознания социальной ответственности за результаты собственной деятельности, поскольку театр, отображая состояние общества во все периоды его исторического развития, призван утверждать высокие этические, эстетические и моральные законы человеческого сосуществования, используя присущие ему возможности и методы. Приведены примеры методик формирования профессиональной этики из педагогической практики известных актеров, режиссеров, педагогов, психологов, чья деятельность связана с подготовкой будущих специалистов в области театра. Изложены педагогические приемы практического использования полученных знаний в процессе изучения дисциплины «Этика актера» для эффективного формирования необходимых профессиональных качеств. Обоснована необходимость соблюдения правил профессиональной этики для успешной творческой реализации и личностного становления будущего актера, его интеграции в учебный, творческий коллектив и социум.

Ключевые слова: этика, коллектив, творчество, искусство, театр, педагог, общество, студент, актер, зритель, метод, система, спектакль, роль, общение.

FORMING THE FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL ETHICS IN THE PROCESS OF PREPARING THE PROSPECTIVE ACTOR

Zacharevich M. V.

Kiev National University of Theater, Cinema and TV named after I.K. Karpenka-Kary, Kyiv, Ukraine; National Academic Drama Theater named after Ivan Franko, Square of Ivan Franko, 3, Kiev, Ukraine.

franko-general@ft.org.ua

The article analyzes the concept of "ethics of the actor" as an important component of professional training. Some problems associated with the formation of ethical standards in the process of preparing the future actor are indicated. Attention is focused on the specific features of the professional activities of the actor. It is pointed out that it is necessary to form technical means for the implementation of this activity, which is possible only in an atmosphere of benevolence and pedagogical attention, when the relationship between students and teachers is built in accordance with the rules of professional ethics. The particular emphasis is placed on the education of the prospective actor as a creative person with awareness of social responsibility for the results of one's own activity, since the theater, reflecting the state of society in all periods of its historical development, is called upon to affirm the high ethical, aesthetic and moral laws of the human community, using the inherent capabilities and methods. There are examples of methods for the formation of professional ethics from the pedagogical practice of well-known actors, directors, teachers, psychologists, whose work is related to the training of prospective specialists in the field of theater. Pedagogical methods of practical use of the received knowledge in the process of studying the discipline "Ethics of the actor" for the effective formation of the necessary professional qualities are outlined. The necessity of observing the rules of professional ethics for successful creative realization and personal formation of the prospective actor, his integration into the educational, creative collective and society is grounded.

Key words: ethics, collective, creativity, art, theater, teacher, society, student, actor, spectator, method, system, performance, role, communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Для успішного особистісного становлення та професійної реалізації людині у всі часи необхідно було орієнтуватися на соціальні, економічні умови та зміни, що визначали основні тенденції спрямування суспільного розвитку. Сучасні соціально-економічні умови серед великої кількості проявів людської діяльності найбільше потребують комунікативних умінь і навичок налагодження особистісних та внутрішньосуспільних відносин. Успіх реалізації творчих можливостей сучасної людини перебуває у прямій залежності від умінь спілкуватися, налагоджувати відносини з оточуючими в усіх галузях діяльності. У визначенні, що подається у «Словнику з етики», спілкування – це «...процес виховання і самовиховання, у якому без дидактики і моралізування люди впливають одне на одного. Тому таким важливим є питання про моральний сенс і культурні форми. Істинно людське спілкування – форма творчості, що допомагає проявити і відкрити кращі сторони особистості» [14]. Тобто, процес міжособистісної та суспільної взаємодії буде продуктивним за умови дотримання його суб'єктами загальноприйнятих культурних і морально-етичних норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор.

Про актуальність питань етики і моралі для багатьох сфер людської діяльності в наш час свідчать дослідження філософів (В. Соловйов, «Виправдання добра»[12], А. Єрмоленко [4] та ін.), педагогів (А. Макаренко[9], В. Сухомлинський[16, с.414–446], В. Кан-Калік[6] та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності опанування дисципліни «Етика актора» як важливої складової вчення К. Станіславського про фахову підготовку актора, професійну дисципліну, про вимоги до колективної творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Проблеми взаємовідносин людини з навколишнім світом і дотримання морально-етичних норм у суспільних взаємовідносинах були актуальними на всіх етапах історії людства. Їх піднімали філософи Сходу, Давньої Греції, Давнього Риму, Середньовіччя і сучасності.

Визначальними людськими якостями для Конфуція були взаємоповага, доброзичливість по відношенню до старших за віком, побудова гармонійних відносин з оточенням. Формування в учнях таких морально-етичних цінностей, як справедливість, мужність, стриманість стало життєвим покликанням для давньогрецького філософа Сократа. Прагнення людини до розуміння духовних цінностей Платон розглядав як результат Божого волевиявлення, що допомагало формувати високоморальні життєві стосунки, сприяло гармонійному узгодженню позитивних і негативних сторін суспільного життя [1]. На переконання Аристотеля, етичні норми суспільних взаємовідносин засвоюються людиною в боротьбі з власною недосконалістю, чому значною мірою сприяє мистецтво театру [5, с. 78], [2, с. 50]. Філософські напрями еліністичного та римсько-олександрійського періоду – «епікуреїзм», «стоїцизм», «скептицизм», «неоплатонізм» та ін. трактували моральність відповідно до певних принципів. Так, для «епікуреїзму» основою моральності у спілкуванні з оточенням був принцип збереження внутрішньої гармонії, отримання задоволення від життя; напрям «стоїцизм» моральність вбачав у дотриманні норм і правил суспільної поведінки, підкоренні несприятливим життєвим обставинам і збереженні духовної мужності, «скептики» пропагували стриманість і відстороненість у відносинах з оточуючим світом, «неоплатонізм» трактував моральність як прагнення до очищення від усього земного, до духовного самовдосконалення, і злиття зі світовою Душею. В епоху Середньовіччя моральними проголошувалися цінності, що налящували людину на любов до Бога, що знайшло відображення в релігійних настановах. Філософська наука епохи Відродження зосереджувалася на вивченні природи людини, визначенні її творчих можливостей та моральних цінностей.

Проблеми етики посідають чільне місце в колі питань, що розроблялися Г. С. Сковородою і надають етико-гуманістичного спрямування усій його філософії, у центрі якої стоїть людська особистість, яка безперестанно творить сама себе. Упровадження морально-етичних норм завжди було необхідним для регулювання людських взаємовідносин, відповідно до життєвих ситуацій та суспільного устрою [13].

Включення до освітніх програм вищих навчальних закладів дисципліни «Етика ділового спілкування» говорить про назрівання суспільної необхідності опанування знань морально-етичної проблематики. Особливо це є актуальним для освітньої галузі, де важливу роль в опануванні навчальної програми відіграє взаємодія між студентом і педагогом, між студентами в навчальному колективі, та способи врегулювання відносин шляхом дотримання етичних норм суб'єктами освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Психологом Є. Климовим [11] усі напрями професійної діяльності людини були класифіковані за чотирма ознаками: предметом, метою, знаряддями праці й умовами. Керуючись відмінностями у предметах праці, учений розробив класифікацію професій за таким принципом: «людина-природа», «людина-техніка», «людина-людина», «людина-знакова система», «людина-художній образ». Для кожної групи професій, згідно з класифікацією Є. Климова, характерні певні якісні ознаки. Так, професія педагога належить до типу «людина-людина». Спеціаліст у цій галузі повинен мати розвинуті розумові та організаторські здібності, бути здатним передбачати поведінку іншої людини, мати високі морально-етичні та волеві якості. Тобто, основою професійної діяльності педагога є уміння організовувати спільні дії упродовж навчального процесу, допомагати формуванню взаємостосунків у колективі, що можливо за умов наявності сприятливої атмосфери та дотримання етики спілкування.

Для фахової підготовки майбутнього актора уміння будувати взаємовідносини є вирішальним, оскільки його професійна діяльність полягає у спілкуванні з використанням широкого спектру засобів. Їх формування має відбуватися у тісній взаємодії студента з викладачами та колегами в період навчання, опанування дисциплін соціально-економічного, гуманітарного, загальнопрофесійного і професійного спрямування, серед яких дисципліна «Етика актора» займає особливе місце. Завдяки опануванню основ професійної етики, у майбутнього актора формується морально-етичний кодекс професійної поведінки.

К. Станіславський вважав акторську етику, дисципліну, дух колективізму – умовою зародження творчого самопочуття: «... порядок, дисципліна, етика та інше потрібні нам не лише для загальної організації справи, але головним чином для художньої мети нашого мистецтва і творчості. Першою умовою для створення передробочого стану є дотримання девізу «Люби мистецтво у собі, а не себе у мистецтві». Тому, передусім, потурбуйтеся про те, щоб вашому мистецтву було добре в театрі» [15, с. 171].

Б. Захава, П. Єршов, З. Корогодський, М. Чехов та ін., для кого важливою частиною творчої реалізації стала педагогічна діяльність, вважали етичне виховання не додатком до освітньої програми, але розглядали його як необхідну частину професійної освіти. Етика професійних відносин була предметом дослідження Л. Волкова і Л. Цукасової, які вважали, що до необхідного комплексу занять на першому курсі слід включати: «... виховання у студентів «задоволення» - тобто, уміння бачити його всюди, у всьому (радісно спостерігати за товаришем, коли той працює, і самому працювати на сценічному майданчику із задоволенням)» [17, с. 55].

Б. Голубовський був переконаний, що актори свої уміння мають спрямовувати на влаштування свята зустрічі з глядачами, свята творчості; у цьому, на його думку, полягає професійна етика актора і сутність мистецтва театру [3, с. 283]. Л. Сулержицький мріяв про театр, у якому актори викликали б у людях захват своїм життям і своїм мистецтвом [10, с. 91]. М. Кнебель вважала головним педагогічним завданням створення колективу однодумців, міцної співдружності людей, зайнятих улюбленою справою [7, с. 245].

Для Л. Курбаса етика актора і режисера полягала у свідомому ставленні до творчості, що базується на глибинному проникненні у внутрішній світ сценічного героя і відтворенні його засобами зовнішньої виразності, на розумінні суспільного значення мистецтва театру [8, с. 169].

Висловлювання відомих діячів у галузі театральної педагогіки свідчать про те, що професійна етика є необхідною для формування навичок спілкування і взаємодії у майбутнього фахівця. Викладач має ознайомити студентів з основними правилами акторської етики та навчити застосовувати їх на практиці, сформував відповідальне ставлення до колективної творчості, сформував морально-етичні норми спілкування у творчому колективі та почуття відповідальності за їх дотримання.

Іноколи процес налагодження взаєморозуміння і взаємодії між викладачем і студентом, студентом і колективом є дещо сповільненим, що негативно відображається на результатах навчання. Причиною можуть бути індивідуальні особливості характеру (зайва сором'язливість, страх виглядати смішним, нерозумним, або зарозумілим, зверхність тощо); небажання суб'єктів спілкування досягти взаєморозуміння; недостатнє усвідомлення студентом необхідності дотримання правил етики в налагодженні взаємовідносин, та в роботі над формуванням професійних якостей.

Це і правила поведінки на заняттях, репетиціях, виставах, правила спілкування з режисером, партнерами, повага до педагогів, до колег, працівників навчального закладу і театру, дотримання норм навчальної і професійної дисципліни, налаштування на творчість як фізичне, так і психологічне, бездоганний зовнішній вигляд, активна участь у творчому житті навчального колективу і театру.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у заданому напрямі.

Отже, проблеми формування навичок професійної етики в майбутнього актора в сучасній педагогічній науці ще не достатньо вивчене і потребує уваги з боку науковців, викладачів і студентів. Завдяки опануванню студентами теоретичних знань з дисципліни «Етика актора» та сформованості навичок їх застосування, відповідно до практичної необхідності в різноманітних сферах діяльності, підготовка фахівців у галузі театрального мистецтва буде відповідати сучасним освітнім вимогам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой философии: в 4-х томах. Т.4. Москва: Мысль, 1971. 346 с.
2. Аристотель. Поэтика. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1957. 184 с.
3. Голубовский Б. Г. Шаг в профессию: учеб. пособ. Москва: Российский университет театрального искусства-ГИТИС, 2011. 392 с.
4. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: підручник. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: В 5 т. Москва, 1962-1970. Т.1. С.78.
6. Кан-Калик В. А., Никандров А. С. Педагогическое творчество. Москва: Педагогика, 1993. 512 с.
7. Кнебель М. О. Поэзия педагогики. Москва: ВТО, 1984. С. 245.
8. Лесь Курбас: Статьи и воспоминания о Лесе Курбасе. Литературное наследие. Сост. М. Г. Лабинский, Л. С. Танюк; Вступ. ст. Н. Б. Кузяковой. Москва: Искусство, 1988. 463 с.
9. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8-ми томах. Москва: Педагогика, 1983–1986. Т. 1–8.
10. Полякова Е. Жизнь и творчество Сулержицкого. Москва: Искусство, 1970, С. 91.
11. Психология профессионального самоопределения. Москва: Академия, 2004. 304 с.
12. Соловйов В. С. Виправдання добра: у 2 т. Москва: Думка, 1988. Т.1. С. 98.
13. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.; Т. 2. 576 с.
14. Словарь по этике / под ред. А. А. Гусейнова и И. С. Кона. Москва: Политиздат, 1989. 447 с.
15. Станиславский К. С. Собрание сочинений: в 8-ми т. Москва: Государственное издательство «Искусство», 1954. Т. 4. С.171.
16. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Бесіда 1. Основні проблеми творчої праці вчителя. *Вибрані твори: в 5 т.* Київ: Наукова думка, 1976. Т.4. С. 414–446.
17. Цукасова Л. В., Волков Л. А. Театральная педагогика: Принципы, заповеди, советы / ред. С. В. Цукасов; п редисл. В. И. Михеева; вступ. ст. А. С. Тимофеевой. Москва: Издательство ЛКИ, 2007. 192 с.

REFERENSSES

1. Antologiya mirovoy filosofii: v 4-h tomakh. Т.4. Moskva: Mysl, 1971. 346 p.
2. Aristotel. Poetika. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo hudozhestvennoy literatury, 1957. 184 p.

3. Golubovskiy B. G. Shag v professiyu: ucheb. posob. Moskva: Rossiyskiy universitet teatralnogo iskusstva-GITIS, 2011. 392 p.
4. Yermolenko A. M. Komunikativna praktichna filosofiya: pidruchnik. Kyiv: Libra, 1999. 488 p.
5. Istoriya jestetiki. Pamyatniki mirovoy esteticheskoy mysli: v 5 tomakh. Moskva, 1962-1970. T.1. P.78.
6. Kan-Kalik V. A., Nikandrov A. S. Pedagogicheskoe tvorchestvo. Moskva: Pedagogika, 1993. 512 p.
7. Knebel M. O. Poeziya pedagogiki. Moskva: VTO, 1984. P. 245.
8. Les Kurbas: Stati i vospominaniya o Lese Kurbase. Literaturnoe nasledie / Sost. M. G. Labinskij, L. S. Tanyuk; Vstup. st. N. B. Kuzyakovoy. Moskva: Iskusstvo, 1988. 463 p.
9. Makarenko A. S. Pedagogicheskie sochineniya v 8-mi tomakh. Moskva: Pedagogika, 1983–1986. T. 1–8.
10. Polyakova E. Zhizn i tvorchestvo Sulerzhytckogo. Moskva: Iskusstvo, 1970. P. 91.
11. Psihologija professionalnogo samoopredelenija. Moskva: Akademiya, 2004. 304 p.
12. Solovyov V. S. Vipravdannya dobra: v 2 tomakh. Moskva: Dumka, 1988. T.1. P. 98.
13. Skovoroda G. Povne zibrannya tvoriv: u 2-h tomakh. Kyiv: Naukova dumka, 1973. T. 1. 532 p.; T. 2. 576 p.
14. Slovar po etike / pod red. A. A. Guseynova i I. S. Kona. Moskva: Politizdat, 1989. 447 p.
15. Stanislavskiy K. S. Sobranie sochineniy: v 8-mi tomakh. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo «Iskusstvo», 1954. Tom 4. P.171.
16. Suhomlinskiy V.O. Rozmova z molodim direktorom shkoly. Besida 1. Osnovni problemy tvorchoi praci vchitelya. *Vibratvori: v 5 t.* Kyiv: Naukova dumka, 1976. T.4. P.414–446.
17. Tsukasova L. V., Volkov L. A. Teatralnaya pedagogika: Principy, zapovedi, sovety / red. S. V. Tsukasov; predisl. V. I. Mikheeva; vstup. st. A. S. Timofeevoy. Moskva: Izdatelstvo LKI, 2007. 192 p.

УДК 377.36:658.64

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ ОСВІТНЬО- ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ

Короткова Л.І.

Запорізьке вище професійне училище моди і стилю, вул. Шкільна, 3, м. Запоріжжя, Україна

modastil@ukr.net

У статті наголошено на необхідності впровадження у процес професійної підготовки компетентнісного підходу. Зазначено, що умовами розвитку сучасного виробництва є інтеграція навчальних закладів і підприємств у рамках кластерних структур. Представлено результати опитування керівників підприємств сфери послуг щодо визначення найбільш актуальних складових професійної компетентності, якими визначено загальнокультурний, соціально-комунікативний, мотиваційно-ціннісний, когнітивно-технологічний, прогностично-підприємницький, рефлексивно-психомоторний, екстремально-особистісний компоненти.

Ключові слова: майбутній фахівець сфери послуг, професійна компетентність, компоненти професійної компетентності, освітньо-виробничий кластер.